

ایران - آمریکا

عهدنامه مودت و تجارتی

پانزدهم ربیع الثانی ۱۲۷۳ هـ. ق. / سیزده دسامبر ۱۸۵۶ م.

درآمد:

به دنبال مخالفت دولت انگلیس به تشوونکشی دولت ایران به هرات و تصرف آن (۱۲۷۳ ق. - ۱۸۵۷ م.) و تعطیل سفارت انگلیس در تهران توسط سر چارلز موره^۱، روابط ایران و انگلیس به طور کلی قطع می‌گردد. ناصرالدین شاه به جهت چاره‌جویی در مقابل تهدیدات و اقدادسات خصمانه دولت انگلیس، میرزا احمدخان مصلحت‌گزار اسلامبول را مأمور می‌کند که به طور خصوصی و محرمانه، جهت خرید چند کشتی جنگی و استخدام ملوانان آمریکایی، با کارول اسپنس^۲ وزیرمختار آمریکا در اسلامبول وارد مذاکره شود.

پایه‌های اقداماتی که در اسلامبول شروع می‌شود و میرزا احمدخان ضمن این که اختیارات تام خود از طرف شاه ایران مبنی بر انعقاد عهدنامه‌ای که جنبه سیاسی و بازرگانی دارد طرح عهدنامه هشت ماده‌ای خویش را پیشنهاد می‌کند جان داودخان^۳، مترجم اول دولت ایران، جهت مذاکره با هنری جکسون^۴، وزیرمختار آمریکا در اطریش، رهسپار وین می‌گردد. علاوه بر اینها، دولت ایران میرزا قاسم خان والی، وزیرمختار خویش در پطرزبورغ، را مأمور می‌کند که با توماس سیمور^۵

۱. سرچارلز موره که بنا به قول روزنامه تایمز لندن، برای به اطاعت درآوردن ناصرالدین شاه به تهران آمده بود عمداً پرچم سفارت انگلیس را به بهانه قضیه زن میرزا هاشم خان نوری پایین‌کشیده و به صورت قهر از ایران خارج شده بود، رک: عهدنامه پاریس در این مجموعه.
۲. این قطع روابط باعث انعقاد عهدنامه پاریس (۱۲۷۳ ق. / ۱۸۵۷ م.) و جداشدن افغانستان از ایران بود، رک: همان.

3. Carrol Spence.
4. Jean David.
5. H. Jackson.
6. Th. Seymour.

وزیرمختار آمریکا در پترزبورگ خصوصیت و دوستی به هم رسانیده درباره امکانات انعقاد عهدنامه‌ای بین دولتین مذاکراتی بکند.

به دنبال این فعالیت‌های دیپلوماسی، دولت آمریکا ضمن موافقت تلویحی به انعقاد عهدنامه، شرط نهایی را منوط به پشتیبانی و جلب نظر دولت روسیه را در مذاکرات فیما بین قرار می‌دهد^۷ و سیمور نتیجه مذاکرات خود با نسلرود وزیر امور خارجه روس را به ماریس وزیر امور خارجه آمریکا، چنین گزارش می‌دهد:

«او اطمینان کامل داد که دولت روس نهایت کوشش خود را در پیشرفت نظر آمریکا می‌نماید... گفت باکمال میل به وزیرمختار آن دولت در تهران دستور فوری می‌دهد که از هر کمکی که بتواند در انجام مذاکرات ایران و آمریکا مضایقه نکند»^۸.

در این زمان که فرخ‌خان غفاری جهت رفع اختلافات ایران و انگلیس رهسپار پاریس می‌شود، ضمن دستوالعملی که از طرف میرزا آقاخان نوری به وی داده شده بود، آمده بود که:

«... در پاریس عهدنامه دولت علیه را با دولتین آمریکا و نمسا موافق فصولی که معین است منعقد نماید و سعی زیاد در انعقاد و اتمام آن نماید»^۹.

معلوم نیست که چرا میرزا آقاخان نوری برای انعقاد عهدنامه‌ای بین دولتین ایران و آمریکا این قدر عجله و وسواس دارد^{۱۰}. شاید می‌خواهد نظر شاه را مبنی بر این که صدراعظم ایران کاملاً در اختیار انگلیس است و دستورات لندن را مویمو به انجام می‌رساند، عوض کند. حتی این عجله و دلواپسی را تا به آن جا می‌رساند که به تاریخ سوم جمادی‌الاول ۱۲۷۳ ق. یعنی هیجده روز پس از انعقاد عهدنامه مزبور، طی نامه‌ای به فرخ‌خان دوباره می‌نویسد:

«اعتباری در کار انگلیسی‌ها نیست. شاید در ضمن تکالیف شاقه خودشان این معنی را هم علاوه نمایند که با آمریکا و هیچ دولت دیگر سواى این که دارید عهد نکنید و آن وقت موقع عهدبستن، آمریکا از دست برود. می‌دانید این کار چقدر به جهت ما نفع دارد. البته هر طور است این عهد آمریکا را تمام نمایید که اگر امروز به کار ما نیاید، بعد از این به کار خواهد آمد»^{۱۱}.

به هر حال عهدنامه مزبور بعد از هفده ماه مذاکرات طولانی^{۱۲}، در هشت فصل به تاریخ

۷. قبل از مذاکرات عهدنامه مزبور، مقدمات انعقاد عهدنامه‌ای در زمان امیرکبیر (۱۲۶۶ ق. / ۱۸۵۰ م.) بین دولتین ایران و آمریکا فراهم شده و یکسال بعد به تصویب رسید، لیکن با دسیسه‌بازی‌های انگلیس مفاد این عهدنامه به مرحله اجرا درنیامد و جلب پشتیبانی روسیه در همین رابطه است.

۸. ملک، ۱۰۰.

۹. نتیجه این سفر که به دنبال قطع رابطه ایران و انگلیس انجام شد، انعقاد عهدنامه پاریس شد.

۱۰. مجموعه اسناد و مدارک فرخ‌خان، ۲۷.

۱۱. میرزا آقاخان نوری در نامه‌ای که به عنوان فرخ‌خان به پاریس می‌فرستد می‌نویسد: چیزی که زیاد لازم است و صریح به شما می‌نویسم این است «عهد آمریکا را زود ببندید». رکن: همان، ۲۲۱.

۱۲. ملک، ۲۲۱.

۱۳. تاریخ شروع مذاکرات ذی‌قعدة ۱۲۷۱ ق.

صورت عهدنامه دولت علیه ایران با دولت بهیة آمریکا شمالی و
ینگی دنیا که بتوسط جناب جلالتمآب فرخ خان امین‌الملک در ۱۲۷۳ ق.
منعقد شده.

فهرست مندرجات

مقدمه

فصل اول - مودت.

فصل دوم - مأمورین سیاسی و پذیرایی و امتیازات ایشان.

فصل سوم - در باب اتباع طرفین و حمایت مومی البهم، تجارت داخلی.

فصل چهارم - حقوقی که بر مال‌التجاره طرفین تعلق می‌گیرد.

فصل پنجم - محاکمات.

فصل ششم - ترکه اتباع دولتین.

فصل هفتم - قونسولهای دولتین و امتیازات ایشان، اعمالی که مأمورین سیاسی و

قونسولهای دولتین از آن ممنوع هستند، تجارت قونسولهای

طرفین، تجدید خدمه مأمورین سیاسی و قونسولهای آمریکا.

فصل هشتم - مدت عهدنامه.

خاتمه - تصدیق و مهر و مهر آثار.

سواد اجازه نامه ایست که در باب انعقاد عهدنامه با دولت آمریکا شمالی از اعلیحضرت پادشاه ایران به جناب امین الملک فرّخ خان عرضه دریافت شده است.

به عون ایزد متعال، ما پادشاه بالاستقلال اعظم و شهریار بالاستحقاق اکرم، زیب افزای سریر خلافت و تاجداری، زینت بخشای اریکه سلطنت و شهریاری، محیی آثار عدل و انصاف، ماحی علایم جور و اعتساف، داور تاج و تخت، دارای فروبخت، شکوه بخشای دیهیم و نگین، ملاذالاسلام والمسلمین، ملک عدالت گستر، خدیو رعیت پرور، افتخار ملوک کیان، مالک بالارث کل ممالک ایران موافق این مبارک سطور به هر کس بتواند و تعلق داشته باشد معلوم می فرماییم که در تاریخ پانزدهم ربیع الثانی هذه السنه یک هزار و دوست و هفتاد و سه هجری در اسلامبول فیما بین اعلیحضرت ملوکانه ما و رئیس ممالک مجتمعه آمریکا شمالی، موافق اختیارنامه هایی که از طرفین داده شده بود، یعنی از جانب ما به جناب مجددت و فخامت نصاب، امین الملک فرّخ خان، ایلچی کبیر دولت علیه ایران، صاحب نشان تمثال همیون و حمایل مخصوص آن و حامل کمر مکّلل به الماس و غیره و غیره و از جانب رئیس ممالک مجتمعه آمریکا شمالی به کارول اسپنس^۱، وزیر مختار ممالک مجتمعه مزبوره مقیم دربار دولت عثمانی، عهد دوستی و تجارت قرارداد و منعقد شده است که مشتمل است بر فصول آتیّه و کلمه بکلمه از این قرار است که در ذیل ذکر و بیان می شود:

□

چون اعلیحضرت کیوان رفعت شاهنشاه اعظم بالاستقلال کلّ ممالک ایران و رئیس ممالک مجتمعه آمریکا شمالی هر دو علی السویه اراده و تمّناى صادقانه دارند

۱ - Carroll Spance، اصل: کاردل اسپنس.

که روابط دوستی فی‌مابین دولّین برقرار و بواسطهٔ عهد دوستی و تجارّتی که بالسّویّه نافع و سودمند تبعهٔ دولّین قوی بنیان خواهد بود موّدّت و اتّحاد جانبین را مستحکم سازند، لهذا برای تقدیم این کار اعلیحضرت شاهنشاه کُلّ ممالک ایران جناب مَجْدَت و فخامت نصاب فرّخ‌خان امین‌الملک ایلچی کبیر دولت علیه ایران صاحب نشان تصویر همایون و حمایل مخصوص آن و حامل کمر مکّلل به الماس و غیره و غیره را و رئیس ممالک مجتمعهٔ آمریکا شمالی کارول اسپنس، وزیرمختار ممالک مجتمعه مزبورده مقیم دربار دولت عثمانی، را وکلای مختار خود تعیین کردند و ایشان بعد از آن که اختیارنامه‌های خود را مبادله کردند و موافق قاعده یافتند فصول آتیه را برقرار کردند.

فصل اوّل - بعدالبوم فی‌مابین دولت علیهٔ ایران و رعایای آن دولت و دولت ممالک مجتمعهٔ آمریکا شمالی دوستی صادق و اتحاد محکم برقرار خواهد بود.

فصل دویم - سفرای کبار و مأمورین دیپلماتیک که هر یک از دولّین معاهدتین بخواهند به دربار یکدیگر مأمور و مقیم سازند، همان رفتار و سلوکی که در حق سفرای کبار و مأمورین دیپلماتیک دولّ کاملهٔ الوداد و اتباع ایشان معمول می‌شود بعینها همان رفتار نیز در حق سفرای کبار و مأمورین دیپلماتیک دولّین معاهدتین و اتباع آنها معمول و مجری به همان امتیازات محظوظ خواهند بود.

فصل سیّم - تبعهٔ دولّین معاهدتین از قبیل سیّاحان و تجّار و پیشه‌ور و غیرهم که در مملکتین محروستین سیاحت یا توقّف نمایند، بالسّویّه از جانب حکام ولایات و وکلای طرفین به عزّت و حمایت قادرانه بهره‌مند خواهندگردید و در هر حال سلوکی که نسبت به اتباع دولّ کاملهٔ الوداد منظور می‌شود در حقّ ایشان نیز منظور خواهد شد و بالمفاوضه مأذون و مرخص‌اند که هرگونه امتعه و اقمشه و محصولات، چه از راه دریا و چه از راه خشکی، به مملکت یکدیگر بیاورند و از مملکت همدیگر ببرند و بفروشند و مباحه و معاوضه نمایند. و بهر بلدی از بلاد مملکتین که خواهند حمل و نقل نمایند و لیکن این مقرّر است که تجّار طرفین که اقدام به تجارت داخلهٔ مملکتین نمایند در خصوص تجارت مزبورده مطیع آن قوانین ملکی که محلّ تجارت مزبورده باشد خواهند

بود و در صورتی که یکی از دولتین بعد از این در باب تجارت داخله امتیازات تازه به رعایای سایر دول بدهد همان امتیازات نیز داده خواهد شد به رعایای هر یک از این دو دولت که در ممالک دیگری مشغول تجارت داخله باشند.

فصل چهارم - هرگونه امتعه و اقمشه که به اتباع دولتین علیتین معاهدتین به مملکت یکدیگر نقل نمایند و یا از مملکت همدیگر بیرون ببرند، وجه گمرکی که از تجار و اتباع دول کامله‌الوداد حین ورود امتعه و محصولات ایشان به ولایات دولتین و حین خروج از مملکتین مطالبه می‌شود از ایشان نیز مطالبه خواهد شد و حق و وجه علاحه به هیچ اسم و رسم در دولتین مطالبه نخواهد شد.

فصل پنجم - در ممالک محروسه ایران هرگاه مرافعه یا مباحثه فیما بین تبعه دولت علیه ایران و اتباع دولت ممالک مجتمعه آمریکا شمالی حادث شود، در محلی که وکیل یا قونسول دولت ممالک مجتمعه آمریکا شمالی مقیم باشد مقالات متداعبتین و تحقیق و تدقیق و اجرای حکم به عدل و انصاف در محکمه دولت علیه ایران که محلّ عادیه طی اینگونه امورات است با حضور احدی از منتسبان وکیل یا قونسول دولت ممالک مجتمعه آمریکا شمالی خواهد شد. در ممالک محروسه ایران اگر فیما بین اتباع دولت ممالک مجتمعه آمریکا شمالی مرافعه یا مباحثه یا منازعه روی دهد طی گفتگو و اجرای عدالت آن بالتمام به عهده وکیل یا قونسول دولت ممالک مجتمعه آمریکا شمالی است، اگر متوقف در محلّ این مرافعه و مباحثه و منازعه بوده باشد، و الا در مملکتی که اقرب به محلّ مزبوره است خواهد بود وکیل یا قونسول مزبور طی این گفتگو را بر وفق متداوله در ممالک مجتمعه آمریکا شمالی خواهد کرد.

هرگاه مرافعه یا مباحثه یا منازعه در ممالک ایران فیما بین اتباع دولت ممالک مجتمعه آمریکا شمالی و تبعه سایر دول خارجه واقع شود تحقیق و اجرای حکم آن به عهده وکلا یا قونسول‌های طرفین خواهد بود. کذا لک گفتگوها و منازعاتی که فیما بین تبعه دولت علیه ایران و اتباع ممالک مجتمعه آمریکا شمالی در ولایات ممالک مزبوره اتفاق افتد، قرار انجام و اتمام آن به نحوی خواهد بود که با اتباع دول کامله‌الوداد در ممالک مزبوره معمول و مرتب می‌شود.

تبعه دولت علیه ایران در ممالک مجتمعه آمریکا شمالی یا اتباع دولت ممالک

مجتمع آمریکا شمالی در ممالک ایران اگر متهم به گناهان کبیره گردند به نُه‌جی که در مملکتین مزبور تین با اتباع دول کامله‌الوداد رفتار می‌شود با ایشان نیز معمول و مرتب و قطع و فصل خواهد شد.

فصل ششم - هرگاه احدی از اتباع دولتین علیتین در مملکتین محروستین وفات یابد، در صورتی که میت را اقوام یا شرکا باشد ترکه او بالتام تسلیم ایشان خواهد شد و در صورتی که شخص میت را قوم و شریکی نباشد متروکات او امانتاً به وکیل یا قونسول دولت متبوعه میت تسلیم می‌شود تا مشارالیه بر وفق قوانین متداوله در مملکت خود چنانکه شاید و باید در این باب معمول و مرجعی دارد.

فصل هفتم - دولتین علیتین معاهدتین به جهت حمایت اتباع خود و تقویت امور تجارت و فراهم آوردن اسباب حصول معاشرت دوستانه و عادلانه فیما بین تبعه جانبین چنین اختیار نمودند که حق داشته باشند هر یک مأمور دیپلوماتیک در پایتخت^۱ دولتین مقیم سازند و از طرفین سه نفر قونسول برقرار نمایند. قونسولهای دولت علیته ایران در شهرهای واشینگتون و نیویورک^۲ و نیواورلانس^۳ توقف خواهند داشت و قونسولهای دولت ممالک مجتمعه آمریکا شمالی در دارالخلافة طهران و بندر ابوشهر و دارالسلطنه تبریز توقف خواهند نمود و این قونسولهای دولتین معاهدتین بالسویه در محل متوقفه مسکونه مملکتین محروستین، از اعزازات و امتیازات و معافاتی که قونسولهای دول کامله‌الوداد در ممالک جانبین محفوظاند بهره‌یاب خواهند گردید.

مأمورین دیپلوماتیک و قونسولهای ممالک مجتمعه آمریکا شمالی رعایای دولت علیته ایران را نه [در] آشکار و نه در خفیه حمایت نخواهند کرد و از این اصول که به رسمی رضای طرفین مقرر شده اصلاً تجاوزی را جایز نخواهند داشت و نیز مقرر است که اگر قونسولهای مزبوره مشغول تجارت شوند ایشان نیز مطیع خواهند بود به همان قوانین و رسمی که سایر اشخاص رعایای دولت متبوعه ایشان که در همان محل تجارت می‌کنند مطیع هستند و همچنین فیما بین دولتین مقرر است که عدد نوکرهای

۲. اصل: پایه تخت.

۳. اصل: پتوبوریک.

۴. نیواورلان.

دیپلوماتیک و قونسولهای دولت ممالک مجتمعه آمریکا شمالی بیشتر از آن نخواهد بود که به موجب عهدنامه برای مأمورین روس در ممالک ایران معین شده است.

فصل هشتم - این عهدنامه دوستی و تجارتی که به ملاحظه کمال صداقت و دوستی و اعتماد فیما بین دولتین ایران و ممالک مجتمعه آمریکا شمالی منعقد شده است از تاریخ روز مبادله امضا نامجات طرفین تا ده سال برقرار خواهد بود، اما اگر پیش از انقضای ده سال مذکور هیچ یک از این دو دولت به موجب اعلام رسمی میل خود را در قطع و توقیف اجرای این عهدنامه به دولت دیگر اظهار ندارد، عهدنامه مزبوره تا یک سال دیگر علاوه بر وعده مذکوره برقرار خواهد بود و همچنین تا دوازده ماه بعد از نوشتن چنان اعلام هر وقتی که اعلام مزبور ظهور نماید، وکلای مختار دولتین معاهدتین قرار می‌دهند که امضا نامجات دولت متبوعه خود را در اسلامبول در مدت شش ماه یا کمتر اگر مقدور گردد مبادله نمایند.

وکلای مختار دولتین معاهدتین، این عهدنامه مبارکه حاضر را به خط و مهر خود مرقوم و مختوم نمودند. این عهدنامه مبارکه در دو نسخه به زبان فارسی و انگلیسی به تاریخ پانزدهم شهر ربیع الثانی سنه یک هزار و دوست و هفتاد و سه هجری مطابق سنه یک هزار و هشتصد و پنجاه و شش عیسوی در اسلامبول مرقوم گردید.

خاتمه - تصدیق و مهر مهر آثار.

تصدیق و مهر

«بناء علیهذا ما اعلیحضرت پادشاهی بعد از ملاحظه کافی عهدنامه دوستی و تجارتی مسطوره فوق را امضا و تصدیق داشتیم به نحوی که موافق این سطور میمونه قبول و ممضی و تصدیق می فرماییم در کل مضامین آن و به قول ملوکانه ما از برای خودمان و اخلافمان وعده می فرماییم که آنچه که در این عهدنامه قرارداد شده از جانب ما بلاخلاف معمول و مجری خواهد شد. از برای اعتبار آن ما این تصدیق نامه را به دستخط خودمان مزین نموده حکم کرده ایم که به مهر دولت خودمان مسمور شود.

مرقوم شده به تاریخ بیستم ماه جمادی‌الاولی سنهٔ یک‌هزار و دویست و هفتاد و سه
هجری، سال نهم سلطنت همایون ما.»
محل دستخط همایون ناصرالدین شاه قاجار.
محل مهر مبارک شاهنشاهی که به پای پروات زده می‌شود.
محل خط جناب اشرف ارفع امجد میرزا آقاخان صدراعظم دولت علیه ایران.
محل مهر جناب اشرف صدراعظم.
محل خط و مهر جناب جلالتمآب میرزا سعیدخان وزیر امور خارجه.

درفش کاویانی

<http://derafsh-kavivani.com/treaties/>